Contributed by Frank Maerten
maandag, 04 april 2011 -

In 1957 verscheen De revolutie laat haar kinderen gaan van de Duitse publicist Wolfgang Leonhard. Het was een kritisch boek over de Sovjet-Unie en het naoorlogse Oost-Duitsland en veroorzaakte een kleine golfslag in linkse milieus. In 2009 voelde hij de nood opnieuw een aantal kanttekeningen bij het stalinisme neer te schrijven.

Bij zijn eerste boek was Leonhard 36, toen hij zijn “Kanttekeningen publiceerde 88. Wat dreef hem ertoe om op zulke respectabele leeftijd opnieuw het stalinistisch tijdperk aan te klagen?

“In het Rusland van Poetin is iets verontrustends aan de gang: de comeback van Stalin. Wie, zoals ik, onder deze dictator is opgegroeid en zich zijn hele verdere leven met de misdaden van het stalinisme heeft beziggehouden, ervaart dat als een groot gevaar, waaraan nog veel te weinig aandacht is besteed”.Wolfgang Leonhard, een leven

Leonhard groeit op in een zeer links milieu. Zijn moeder is een Duitse communiste, medewerkster van Rosa Luxemburg. Leonhard sluit zich aan bij de Jonge Pioniers, de jeugdafdeling van de Duitse Communistische partij. Na de overwinning van de nazi s wordt hij veiligheidshalve op internaat gestuurd in Zweden. Ook zijn moeder ontvlucht in 1935 het Duitsland van Hitler.

Maar Zweden weigert hen een verblijfsvergunning. “ Zo stelt mijn moeder mij op een avond voor de keuze: Moskou of Manchester? Ik aarzelde geen seconde. Moskou natuurlijk”. En het wordt Moskou. Wanneer hij daar op een middag thuiskomt van de Karl Liebknecht school (waar kinderen van communistische emigranten uit Duitsland en Oostenrijk onderwijs kregen) is zijn moeder “opgehaald”.

Negen maanden hoort hij niets van haar, dan blijkt ze veroordeeld te zijn tot vijf jaar strafkamp. “Deze naar toenmalige verhoudingen milde straf betekende, zoals iedereen wist, dat de veroordeelde onschuldig was. Je legde je erbij neer.” Haar zogezegde misdaad was contrarevolutionaire trotskistische activiteiten. De vijf jaar werkkamp werden er uiteindelijk tien, gevolgd door verbanning naar Kazachstan. Pas in augustus 1948 kon ze terugkeren naar Duitsland.

De internationale politiek haalt ondertussen ook de jonge Wolfgang in. Zijn school wordt gesloten tijdens het Hitler-Stalin pact. Na de Duitse inval wordt hij samen met Duitse emigranten gedeporteerd naar Kazachstan. Hij belandt op een opleidingsinstituut van de Comintern (Derde Internationale), tot deze wordt opgeheven en het instituut wordt gesloten.

In 1945 keert hij als lid van de Gruppe Ulbricht terug naar Berlijn, waar hij zich bezighoudt met de vestiging van het communisme in de Russische bezettingszone. Zijn bewondering voor Stalin is dan

nog intact. Maar in 1949 sympathiseert Leonhard met het dissidente Joegoslavië. De partijlijn is echter verguizing van Joegoslavië. Leonhard vlucht naar Belgrado en wordt er omroeper. Daarna vestigt hij zich in het Westen en vult zijn verdere leven met onderzoek naar en docentschap over de Sovjet-Unie.Rampzalig isolement, rampzalige burgeroorlog

Toen de bolsjewieken in 1917 de macht grepen in Rusland, waren ze ervan overtuigd dan hun durf inspirerend zou zijn voor de internationale arbeidersbeweging. Dat was ook zo, maar nergens leidden de verschillende opstanden bij het einde van Wereldoorlog I, tot een nieuwe geslaagde revolutie. De Sovjet-Unie bleef geïsoleerd.

Daarenboven barstte er in Rusland zelf een burgeroorlog (1918-1921) los, waarbij de reactionaire krachten (gesteund door verschillende buitenlandse mogendheden - vooral Engeland, Frankrijk, Duitsland, de Verenigde Staten en Japan) trachtten de jonge republiek te wurgen.Het vuur van de revolutie gedoofd

De burgeroorlog was wreed en genadeloos. De leiders van de communistische partij, ook Lenin, dienden ongemeen harde maatregelen te nemen. Daarenboven brak er een verschrikkelijke hongersnood uit. De stemming in het land veranderde. Onder de bevolking doofde het revolutionaire vuur van de begintijd. Zeker in 1924 was het idee van de wereldrevolutie dood. Niet alleen het revolutionaire elan van de massa s verdween, “de burgeroorlog leidde ook tot structurele veranderingen binnen de bolsjewistische partij. Ze veranderde in een bureaucratisch machtsapparaat”.

Door handig gemanoeuvreer werd de secretaris-generaal van dat bureaucratisch machtsapparaat de machtigste man van de Sovjet-Unie. Het was iemand die zich afzijdig had gehouden tijdens de machtsovername in 1917. Het was iemand waarin Lenin absoluut geen vertrouwen meer had en waarmee hij in zijn testament hard afrekende. Stalin - want over die man gaat het - slaagde er echter in zijn echte en vermeende vijanden te liquideren en een dictatuur te vestigen uit naam van de emancipatie van het proletariaat.Socialisme in één land

“De internationale revolutie zou zich volgens Lenin voltrekken als de revolutionaire partijen in de Europese industrielanden en de nationale bevrijdingsbewegingen in de koloniale gebieden tegelijkertijd in opstand kwamen”.

Voor het Stalinisme hing die revolutie af van de macht van de Sovjet-Unie. “De versterking van Stalins staat werd dus bepalend voor de toekomst van de communistische partijen in de wereld - en niet omgekeerd. Zo ging het oorspronkelijke internationalisme langzamerhand over in het Sovjetpatriottisme en het latere groot-Russische chauvinisme”.

In 1936 mocht Roy Howard, een Amerikaanse krantenuitgever, Stalin interviewen. Hoe stond het met de plannen voor de wereldrevolutie? Zulke plannen hebben we nooit gehad. Dat is een misverstand, aldus Stalin. Een tragisch misverstand? Neen een komisch of tragikomisch misverstand, repliceerde Stalin.Het socialisme in dat ene land

Stalin 25 november 1936: “ Onze sovjetmaatschappij kan zeggen dat ze de socialistische maatschappij in het leven heeft geroepen. Immers, in de Sovjet-Unie zijn geen kapitalisten meer in de industrie. Geen grootgrondbezitters en grote boeren meer in de landbouw. Geen particuliere handelaren meer. Alle uitbuitende klassen zijn dus afgeschaft.”

Het was een toespraak die indruk maakte. Maar hoe ging het er echt aan toe in dat socialistisch land?

- De collectivisatie

“De wreedste maatregel die Stalin uit naam van de opbouw van het socialisme doorvoerde, was de collectivisatie van de landbouw. Ging het hier om de bevrijding van de uitgebuite landarbeiders uit handen van de koelakken? Alleen al het feit dat tachtig procent van de onteigende koelakken zelfstandige boeren zonder personeel waren, bewijst het tegendeel”. De collectivisatie leidde tot moord, deportatie en grote hongersnoden, de dood veroorzakend van twee tot tien miljoen mensen.

- Het gelijkheidsideaal

Met de kritiek op het gelijkheidsideaal uit de beginjaren van de Russische revolutie en de gelijkmakerij, werden in de jaren dertig de oorspronkelijke principes van de Russische revolutie ook op dit vlak overboord gegooid. “De gelijkmakerij diende afgeschaft en uitgeroeid te worden, want ze heeft niets met het marxistische socialisme te maken”, dixit Stalin. De groeiende sociale verschillen vanaf de jaren dertig en de toenemende groep bevoorrechten -een elite van bevelhebbers- werd hiermee gerechtvaardigd.

- Versterking van de staat

Ondanks het verdwijnen van grootgrondbezitters en kapitalistische ondernemers zou de klassenstrijd niet af- maar toenemen! Begrijpe wie kan. Stalin “bombardeerde de verheviging van deze strijd tot noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van de klassenloze maatschappij. Het opheffen van de klassen wordt niet bereikt door het uitdoven, maar door het versterken van de klassenstrijd”.

De grondleggers van het marxisme hadden steeds het afsterven van de staat als een van de hoofddoelen van de socialistische revolutie gezien. Nu werd het: Niet de verzwakking van het staatsgezag zal tot het afsterven van de staat leiden, maar de maximale versterking ervan.Terreur

Ongelijkheid, een bevoorrechte kaste, totaal gebrek aan democratie, onbestaande mensenrechten, blijvende armoede, socialistische principes enkel met de mond beleden... de Sovjet-Unie was mijlenver verwijderd van het socialistisch ideaal.

“Op hetzelfde moment dat Stalin de zege van het socialisme en het einde van alle uitbuiting in het land uitriep, ging de Grote Zuivering van start. Tussen 1936 en 38 werden op zijn minst vier miljoen en volgens andere schattingen zeven miljoen mensen opgepakt en op transport gezet naar arbeiderskampen. Tussen de vijf- en tienduizend mensen per dag, en dit gedurende twee jaar, werden gearresteerd”.

Ook onder de leidinggevende bolsjewieken sloeg het schrikbewind toe: Lenin had in zijn testament zes bolsjewieken als eventuele troonopvolger de revue laten passeren. Van die zes werden Zinovjev, Kamenev, Boecharin en Pjatakov geëxecuteerd. Trotski was verbannen en zou in 1940 vermoord worden in opdracht van Stalin. Bleef over: Stalin.Van de 21 bolsjewieken die in 1917 het Centraal Comité hadden gevormd was er nog één persoon in leven. U mag raden wie.De tweede wereldoorlog

Dat Stalin door tijdgenoten en historici werd (en wordt) gezien als een ongenadige, met ijzeren vuist regerende heerser komt vooral door de systematiek van de Grote Zuivering die zich onder zijn verantwoordelijkheid voltrok. Maar dit beeld is onvolledig. De terreur was in de eerste plaats een middel om zijn macht te bewaren. De angst zijn positie te verliezen, heeft hem van het begin tot het eind achtervolgd. En de inval van Hitler in de Sovjet-Unie, laat een andere “man van staal” zien.

Na een - bijna fatale - blunder (het liquideren van de leiding van het Rode leger in 1937) en een politieke miskleun van formaat (het Hitler-Stalin pact aan de vooravond van WOII) was Rusland niet voorbereid op het uitbreken van de oorlog met fascistisch Duitsland. “Tot op het allerlaatste ogenblik had Stalin niet geloofd dat Hitler-Duitsland de Sovjet-Unie zou aanvallen”.

“Toen hij uiteindelijk moest toegeven dat hij een fatale fout had gemaakt, vertrok hij naar zijn datsja en zette het op een drinken. Pas drie weken na de Duitse invasie liet hij weer van zich horen: zijn radiotoespraak was een ramp. Hij mompelde. Zijn woorden waren amper te verstaan. De toespraak zou nooit meer uitgezonden worden. Later zou ze opnieuw opgenomen worden, met een vreemde en strijdlustig klinkende stem”.Net op tijd gestorven

Paradoxaal genoeg komt Stalin en het stalinisme versterkt uit de tweede wereldoorlog. Voor miljoenen mensen wereldwijd was hij de belichaming van de strijd voor een betere en rechtvaardiger wereld. In mei 1945 stond Stalin op het toppunt van zijn macht. Bij zijn dood in 1953 huilden miljoenen Russen tranen met tuiten.

Niet alle Russen. Bijvoorbeeld niet diegenen die slachtoffer waren of gingen worden van een nieuwe geplande schandelijke zuivering, ingeleid door de arrestatie van Joodse Kremlin-artsen. Eind februari 1953 werd de campagne stopgezet. 5 maart 1953 overleed Stalin.

In “De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme”(1920) vallen volgende woorden van Lenin op:“In welk opzicht kan men van de internationale betekenis van de Russische revolutie spreken? Na de overwinning van de proletarische revolutie, al was het maar in een van de vooraanstaande landen, zal er naar alle waarschijnlijkheid een scherpe wending intreden, waardoor Rusland spoedig daarna geen land meer zal zijn dat als voorbeeld kan dienen, maar (in de socialistische zin van het woord) een land dat ten achter is geraakt.”

Die revolutie met internationale draagwijdte kwam er niet. Was daardoor de Russische omwenteling reeds vooraf gedoemd te mislukken? Hadden de andere bolsjewistische leiders het beter gedaan?

In ieder geval: de stempel die Stalin erop gedrukt heeft, heeft de geloofwaardigheid van het socialistisch project zwaar aangetast. Noch de ongebreidelde macht van de dictator, noch de vervolgingen, noch de goelag, noch de martelingen, noch de valse beschuldigingen en bekentenissen, noch de executies, noch de almachtige geheime dienst hebben verhinderd dat de Sovjet-Unie 70 jaar na zijn ontstaan als een pudding ineenzakte. Exit Stalinisme, zou je denken. Heroplevend stalinisme?

Zoals Wolfgang Leonhard het zelf schrijft: “Dit is geen biografie van Stalin waarin zijn leven tot in alle wetenschappelijk onderzochte details wordt verteld”. Het zijn kanttekeningen, geschreven omdat Leonhard het stalinistisch gevaar terug ziet opduiken.

“Wanneer Stalin vandaag weer wordt geprezen als een groot leider, als een patriot die het land tot supermacht verhief, worden daarmee niet alleen de miljoenen doden en andere slachtoffers van het stalinisme bespot. Ik zie het ook als een gevaar voor het heden. Zolang niet wordt erkend dat Stalins misdaden deel uitmaken van de geschiedenis van het land, kan er in Rusland geen waarachtige democratische samenleving ontstaan”.

Bij uitbreiding kunnen we stellen dat zij die zich beschouwen als de erfgenamen van de boodschap van Marx en Engels, verwoord in het Communistisch Manifest van 1848, (“ in plaats van de oude burgerlijke maatschappij met haar klassen en klassentegenstellingen zal het proletariaat een omwenteling realiseren waar een associatie, de vrije ontwikkeling van ieder de voorwaarde is voor de vrije ontwikkeling van allen”) bij machtsovername alles behalve een schitterend palmares kunnen voorleggen.

Stalinisme, goelag, maoïsme en culturele revolutie, de Rode Khmer in Cambodia, de Ulbrichts en andere Ceaucescus, maar ook het gebrek aan open discussie en democratie binnen de georganiseerde arbeidersbeweging in de industrieel ontwikkelde landen. Hoe vermijden we een herhaling van de fouten?

Hopelijk is de bijdrage van Wolfgang Leonhard aan dit debat een stimulans voor velen.

- Wolfgang Leonhard: Kanttekeningen bij Stalin, het Spectrum, 2009
- Karl Marx, Friedrich Engels: Het communistisch Manifest, Pegasus, 1963, p.48
- Lenin: De linkse stroming een kinderziekte van het communisme, boekenfonds Marnix, 1966